

Короткотерміновий тематичний семінар (30
годин)

**«Умови ефективного впровадження
принципів академічної
доброчесності в Придніпровській
державній академії будівництва та
архітектури»**

з підвищення кваліфікації викладачів ПДАБА (гарантів освітніх програм, завідувачів кафедри, відповідальних посадових осіб, викладачів) у відділі підвищення кваліфікації ПДАБА 16 жовтня -21 грудня 2020 р.

Керівник семінару: д-р н. державного управління,
проф. *Галина ЄВСЄЄВА*

Наші правила!

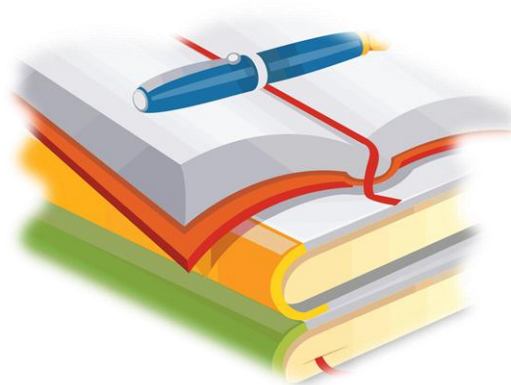
1. Користуйтесь кнопками ZOOM;
2. Мікрофон вимкнений – а камера навпаки!
3. Ваша реакція важлива!
4. Запитання пишемо в чат!
5. Кава - дозволяється!

ПРАВИЛА ЦИТУВАННЯ ТА
ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ У
НАУКОВОМУ ТЕКСТІ
вебінари №5-6

13 листопада 2020 р.

20 листопада 2020 р.

Короткотерміновий тематичний
семінар:вебінар №5 -6

ПРАВИЛА ЦИТУВАННЯ ТА
ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ У
НАУКОВОМУ ТЕКСТІ

Модератори: Олесь БАРАННИК, к. іфілол.н., доц.;
Галина ЄВСЄЄВА, д-р н. держ.управ., проф.

Обов'язковим елементом будь-якої наукової роботи є **цитування** та **посилання** на джерела, з яких запозичено певні матеріали.

- ***Цитата*** – це дослівне відтворення фрагменту якогось тексту з обов'язковим посиланням на джерело.
- ***Посилання*** дають можливість знайти відповідні джерела, перевірити достовірність цитування, одержати необхідну інформацію про ці джерела з метою їх використання.

Використання посилань у наукових роботах є обов'язковим і вживається в таких випадках:

- при цитуванні фрагментів тексту, формул, таблиць, ілюстрацій;
- при запозиченні положень, формул, таблиць, ілюстрацій і т. ін. не у вигляді цитати;
- під час перефразування, недослівного відтворенні фрагмента чужого тексту;
- під час аналізу в тексті змісту інших публікацій;
- якщо є необхідність у посиланні читача на інші публікації автора, де матеріал, який підлягає обговоренню є в більш повному обсязі.

Увага! Відсутність посилання являє собою порушення авторських прав, а неправильно оформлене посилання розглядається як серйозна помилка. На всі джерела, наведені в списку використаної літератури, обов'язково повинні бути вказівки в тексті статті.

Поява в тексті роботи цитат і посилань, які не представлені у списку літератури, і навпаки, поява в списку літератури джерел, на які немає посилань у тексті роботи, є грубою помилкою.

Одним з параметрів, що дозволяє судити
про якість наукової роботи, є її
бібліографічний апарат, тобто кількість
посилань та якість цитувань.

Кількість бібліографічних посилань у роботі дозволяє судити про масштаби теоретичного аналізу досліджуваного питання. Навіть найменш розроблені в науці теми мають свої наукові витoki, вбудовуються в існуючу систему наукових уявлень, які необхідно висвітлити в роботі.

У прагненні збагатити науковий текст цитатами і посиланнями з робіт інших авторів, не варто забувати про необхідність їх теоретичного аналізу та подання авторської позиції з досліджуваного питання.

Якість цитованих джерел оцінюється їхньою *авторитетністю* і *відповідністю* досліджуваній темі.

Найбільш авторитетними джерелами інформації вважаються новітні наукові праці (у тому числі, іноземні). При посиланні на ці джерела слід звертати увагу на наукову кваліфікацію авторів, а також на авторитетність видання, у якому вони опубліковані.

Слід зауважити, що при теоретичній розробці наукової проблеми, обов'язково важливо вказати на, так би мовити, «знайомство» з класичними працями, пославшись в роботі на відповідні джерела.

Увага! Якщо один і той же матеріал перевидається не одноразово, то слід посилатися на його останнє видання. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них є потрібний матеріал, не включений в останні видання.

Цитування в наукових роботах не слід брати з популярних видань, а також з матеріалів, авторство яких неможливо встановити, навіть якщо та інформація, яка в них наводиться, відповідає темі наукової роботи.

Якість та авторитетність бібліографічного джерела можна визначити, як правило, за:

- його заголовком;
- інформацією про автора та видання;
- за стилем написання та оформлення тексту;
- за рівнем авторитетності (імпакт-фактору) видання, у якому опублікована стаття;
- за індексом цитування статті;
- індексом цитованості автора.

Не рекомендується посилатися на матеріали, розміщені в мережі Інтернет, якщо вони доступні в традиційних виданнях. Цитувати Інтернет-публікації рекомендується у тих випадках, якщо вони не мають друкованих аналогів.

Увага! Бібліографічне посилання припускає, що автор роботи особисто ознайомився з цим виданням і може, якщо буде потрібно, підтримати наукову дискусію (наприклад, під час захисту наукової роботи) з приводу змісту цього джерела.

Загальні правила оформлення бібліографічних посилань

У наукових документах можна зустріти різне оформлення бібліографічних посилань. За місцем розташування у документі розрізняють такі види посилань:

- *внутрішньотекстові* (інформація про джерело вказується в тексті документу);
- *підрядкові* (інформація про джерело виноситься з тексту в нижню частину сторінки, у [зноску](#));
- *затекстові* (інформація про джерело виноситься за текст документу або його частини, у [виноску](#)).

Найчастіше в наукових роботах використовуються затекстові посилання.

Існують такі вимоги до їх оформлення:

1. Посиланням на джерело в тексті роботи є вказівка його номеру у відповідності зі списком використаних джерел. Номер джерела береться у квадратні дужки. Знак «№» при цьому не ставиться.

Наприклад:

Іноді елементарний обман, заснований на спотворенні інформації, на необґрунтованих перебільшеннях, маніпулюванні співрозмовником під час переговорів також відносять до психології реклами [14].

2. При цитуванні окремого фрагменту тексту слід вказувати номер сторінки (або сторінок), на якій знаходиться цитата.

У квадратних дужках спочатку дається посилання на номер джерела, потім через кому вказується номер сторінки із скороченням «с.».

Наприклад:

П. Я. Гальперін, вперше запропонувавши розглядати увагу як функцію психічного контролю, спеціально підкреслював, що «... не кожен контроль є увагою, але будь-яка увага є контролем» [1, с. 224].

3. При посиланні на окремі фрагменти джерела (цитати, таблиці, ілюстрації і т. д.) слід вказувати номер сторінки, а також номер ілюстрації або таблиці.

Наприклад: «[14, с. 26, *таблиця 2*]»

4. Якщо в тексті подається посилання відразу на кілька джерел, їх номери оформляються через крапку з комою в одних квадратних дужках.

Наприклад:

Роль ритуалів у становленні людського суспільства підкреслювалася неодноразово не тільки антропологами і етнографами, а й психологами [4; 22; 23].

Розміщення номеру бібліографічного посилання в тексті

1. Посилання ставиться після цитати, якщо пояснювальний текст передує їй або вставлений в середину.

Схема А: Пояснення автора: «Цитата» [5].

Наприклад: *Слід погодитися з положенням, висунутим М. М. Коченовим, що теорія судово-психологічної експертизи має справу з психологічним змістом деяких юридичних понять, «описує поведінку людей і його внутрішні механізми, які фіксують тимчасові психічні стани, зміни свідомості під впливом різних чинників» [18, с. 7].*

Схема Б: «Цитата, – пояснення автора, – цитата» [5].

Наприклад: *«Вихідною основою для розвитку соціальності, – як зазначає А. В. Брушлінський, – виступає спільна практична діяльність в єдності з усією психікою людини – громадською і індивідуальною свідомістю та несвідомим» [5, с. 5].*

2. Посилання ставиться У СЕРЕДИНІ пояснювального тексту, якщо він розташований за цитатою.

Схема: «Цитата», – пояснення автора [5] пояснення автора.

Наприклад: *«Той тип, який мислить собі в якості суб'єкта, прагне до організації цілісного контуру діяльності, виступає її ініціатором, тоді як той, хто мислить про себе як про об'єкт, здійснює її як простий виконавець»*, – пише К. А. Абульханова [1, с. 49-50], розвиваючи уявлення про рубінштейнівські категорії суб'єкта.

3. Посилання ставиться після слів, до яких належить бібліографічне посилання (за відсутності цитати), або в кінці речення, якщо посилання важко віднести до конкретних слів.

Наприклад:

1. Деякі автори [19; 46] схильні вважати, що в цілях дослідження сучасної сім'ї, що має світський характер, слід визначати поняття ритуалу відповідно до функцій і поведінкових шаблонів, які він передбачає, а не містичними та релігійними складовими.

2. Згідно А. Руффо, будь-яка сімейна група створює ритуали, що стосуються повсякденного життя, знаменних подій, деяку сукупність звичок, які стосуються кожного члена групи [38].

Пунктуація при розміщенні посилань у тексті роботи

При оформленні посилань розстановка пробілів і розділових знаків *підпорядковується загальним правилам пунктуації*. При включенні посилання в текст роботи пробіл ставиться між текстом і відкриваючою квадратною дужкою «[«, потім **без пропусків** слід поставити **номер посилання**, далі **без пропусків** ставиться закриваюча квадратна дужка «]», після якої ставиться пробіл, якщо конструкція речення не вимагає знаку пунктуації.

Основні правила пунктуації під час оформлення посилань

1. Посилання на номер джерела береться **у квадратні дужки** та ставиться **після цитованого** фрагменту **без знаків пунктуації**.

Наприклад:

Правильно: *Так, підлітки з низьким рівнем самоповаги прагнуть знайти визнання у групі хакерів і за рахунок цього підвищити свій соціальний **статус** [2].*

Неправильно: *Так, підлітки з низьким рівнем самоповаги прагнуть знайти визнання у групі хакерів і за рахунок цього підвищити свій соціальний **статус**: [2].*

Неправильно: *Так, підлітки з низьким рівнем самоповаги прагнуть знайти визнання у групі хакерів і за рахунок цього підвищити свій соціальний **статус** – [2].*

2. Якщо конструкція речення вимагає знаку пунктуації, він ставиться **після посилання без пропусків**. Така пунктуація діє для всіх знаків пунктуації, **крім тире**.

Наприклад:

Правильно: *Однією з провідних є концепція соціальної ідентичності [41; 42], а в етнічній психології – соціокультурної чи національної ідентичності.*

Неправильно: *Однією з провідних є концепція соціальної ідентичності [41; 42] , а в етнічній психології – соціокультурної чи національної ідентичності.*

Неправильно: *Однією з провідних є концепція соціальної ідентичності, [41; 42] а в етнічній психології – соціокультурної чи національної ідентичності.*

3. Знак **тире** у всіх випадках з двох сторін **відмежовується пробілами**, у тому числі, якщо він стоїть після посилання.

Наприклад:

Правильно: У цьому зв'язку Х. Ф. Харлоу [55] постулював, наприклад, існування «маніпулятивного потягу», К. С. Монтгомері [38] – «дослідницький потяг», а Р. А. Батлер [13] – потяг до «зорового обстеження».

Неправильно: У цьому зв'язку Х. Ф. Харлоу [55] постулював, наприклад, існування «маніпулятивного потягу», К. С. Монтгомері [38]– «дослідницький потяг», а Р. А. Батлер [13] – потяг до «зорового обстеження».

4. Якщо посилання ставиться в кінці речення, **крапка ставиться після посилання без пробілу.**

Наприклад:

Правильно: *Уотсон вважав, що люди діють, як машини, і що їх поведінку в якості споживачів можна контролювати і передбачати так, як і поведінку інших машин [13].*

Неправильно: *Уотсон вважав, що люди діють, як машини, і що їх поведінку в якості споживачів можна контролювати і передбачати як і поведінку інших машин. [13]*

Увага! Такі знаки пунктуації, як три крапки, знак питання, або знак оклику в наукових текстах після посилань вживаються вкрай рідко. Пунктуація під час їх вживання така ж, як і під час вживання інших розділових знаків.

Наприклад:

Правильно: *Чим це не опис «стокгольмського синдрому»? І чим не варіант «ідентифікації з агресором», описаної мало не сторіччям пізніше **Анною Фрейд** [6]?*

Неправильно: *Чим це не опис «стокгольмського синдрому»? І чим не варіант «ідентифікації з агресором», описаної мало не сторіччям пізніше **Анною Фрейд**? [6].*

Посилання на автора або роботу

Часто в науковій роботі під час просто згадування теоретичних положень, ідей, доказів, результатів досліджень інших авторів необхідно робити посилання на авторів і джерела інформації. У таких випадках не потрібно наводити цитати і можна надавати посилання одразу на кілька джерел.

Наприклад:

1. *Припущення про його значення для подолання безробіття впливає з ідей соціально-когнітивної теорії **А. Бандури** [30], досліджень **зарубіжних авторів** [38] і **власних досліджень** [8, 9].*

2. *Емпірична експлікація психічного як процесу була виконана **С. Л. Рубінштейном і його учнями** на матеріалі психології мислення [15; 16; 19]. **Б. Ф. Ломов** конкретизував подібні представлення в експериментальних дослідженнях дотику, зорового сприйняття, пам'яті, уявлень і антиципації [2; 3; 10; 12]. Ці роботи дозволили дати розгорнуту характеристику процесу психічного відображення і його зв'язку з діяльністю.*

Увага! При запозиченні з робіт інших авторів графічних матеріалів (таблиць, схем, малюнків, фотографій і т.д.), а також експериментальних даних (у тому числі, первинних необроблених матеріалів) посилання на джерело інформації обов'язкові!

У випадку, якщо необхідно звернути увагу читача на великий перелік літературних джерел, посилання на які в роботі не є можливим через їх велику кількість, дається посилання на найсучасніші або найбільш відомі роботи з теми.

Крім цього, існують такі правила посилань:

1. Коли треба підкреслити, що джерело, на яке робиться посилання, – лише одне з багатьох, використовуються слова «Див, *наприклад,*» або «Див, *зокрема,*».
2. Коли треба показати, що посилання являє собою додаткову літературу, то використовують слова «Див. *також*».
3. Коли посилання наводиться для порівняння, то це підкреслюють словами «Пор.».
4. Якщо в зазначеному, згідно з посиланням, джерелі інформації більш докладно проблема чи якесь питання, ніж в основному тексті, то використовують словосполучення «Про це докладніше див.:».

Для грамотного оформлення у науковій роботі посилань на роботи інших авторів слід дотримуватися таких правил і рекомендацій:

1. При посиланні на інших авторів слід вказувати не тільки прізвище, але й ініціали автора.

Наприклад:

Правильно: Учень **З. Фрейда, А. Адлер** дотримувався...

Не правильно: Учень **Фрейда, Адлер** дотримувався...

2. У наукових текстах прийнято вказувати ініціали цитованих авторів перед прізвищем, а не після нього.

Наприклад:

Правильно: ***М. Морваль і Р. Лефевр [19]*** наводять думки багатьох авторів...

Не правильно: ***Морваль М. і Лефевр Г. [19]*** наводять думки багатьох авторів...

3. Не рекомендується писати імена цитованих авторів цілком, навіть якщо їх імена добре відомі (К. Левін, а не Курт Левін; З. Фрейд, а не Зигмунд Фрейд та ін.). **Увесь текст роботи слід оформляти в єдиному стилі, вказуючи лише ініціали та прізвища цитованих авторів.**

Наприклад:

Правильно: *У підходах **З. Фрейда і К. Хорні** важливим механізмом є ідентифікація...*

Не правильно: *У підходах **Зигмунда Фрейда і Карен Хорні** важливим механізмом є ідентифікація...*

-
4. Не рекомендується починати абзац з ініціалів та прізвища цитованого автора (необов'язкова рекомендація).

Наприклад:

Рекомендується: *На думку **З. Фрейда**, ...*

Не рекомендується: ***З. Фрейд** підкреслював, що...*

5. Ініціали цитованого автора слід відокремлювати від прізвища пробілом.

Увага! Згідно з чинним правописом, не можна відривати ініціали від прізвища на межі рядків. Щоб уникнути розриву прізвища та ініціалів при перенесенні слів на наступний рядок, рекомендується відокремлювати прізвище від ініціалів нерозривним пробілом (зазвичай це можна зробити одночасним натисканням клавіш «Ctrl» + «Shift» + «Пробіл»).

(зазвичай це можна зробити одночасним натисканням клавіш «Ctrl» + «Shift» + «Пробіл»). При включеному режимі перегляду недрукованих знаків (значок ¶ на панелі) нерозривний пробіл відображається в тексті значком .

Так виглядає текст в режимі перегляду недрукованих знаків:

Правильно: *Вивчаючи соціальні репрезентації, С.Московічі...*

Не правильно: *Вивчаючи соціальні репрезентації, С. Московічі...*

Не правильно: *Вивчаючи соціальні репрезентації, С.Московічі...*

Увага! Наводячи в роботі посилання на інших авторів, слід звертати увагу на стать цитованого автора і грамотне відмінювання його прізвища. Так, чоловічі прізвища в українській мові **ВІДМІНЮЮТЬСЯ**, а жіночі прізвища, які закінчуються на приголосний та на -о не **НЕ ВІДМІНЮЮТЬСЯ**.

При цьому під час цитування слід переконатися, що ми не сплутали цитованого автора з іншим дослідником з таким же ж прізвищем.

Наприклад:

Правильно: У дослідженнях **З. Фрейда** зазначається... (чоловіче прізвище).

Правильно: У дослідженнях **А. Фрейд** зазначається... (жіноче прізвище).

Не правильно: У дослідженнях **З. Фрейд** зазначається... (чоловіче прізвище).

Не правильно: У дослідженнях **О. Алефіренко** зазначається... (чоловіче прізвище).

Найчастіше помилки трапляються під час згадки в роботах жіноч-учених, прізвища та ініціали яких не дозволяють зробити висновок про їх статеву приналежність: *Баранник, Ткач, Веселун, Іваненко* тощо.

Непряме цитування (перепаразування, парафраз)

У наукових роботах найбільш поширеним видом цитування є непряме цитування, або парафраз.

Парафраз – переказ цитати (зазвичай, невеликого фрагменту) своїми словами з обов'язковим посиланням на джерело цитування. При викладі інформації своїми словами не допускається викривлення первинного сенсу тексту.

Увага! Без посилання на джерело або при дослівному списуванні без лапок текст є *плагіатом*.

Використання **парафразу** в науковій роботі є незамінним у таких випадках:

- оригінальні цитати надто об'ємні для прямого цитування;
- необхідно представити узагальнену інформацію при одночасному посиланні на декілька джерел;
- необхідно коротко викласти зміст теоретичної концепції або процедури і результати досліджень, на які дається посилання в роботі.

Парафраз також рекомендується вживати при цитуванні робіт іноземною мовою, якщо ми не впевнені в якості дослівного перекладу.

Наприклад:

Як показують дослідження Б. Вайнера [49], М. Селізмана [14] і вчених, що реалізують їх ідеї при дослідженні безробіття [32; 33; 50], способи пояснення успіхів і невдач породжують певні емоційні переживання і стани, впливають на мотивацію досягнення, полегшують подолання труднощів або перешкоджають цьому.

Увага! Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не беруться в лапки, виключаючи випадки, коли необхідно підкреслити специфічність авторського терміну, а також у випадках явної полеміки з автором.

Наприклад:

1. Б. І. Додонов виділяє у зв'язку з цим **мрію-гру**, характерну для дітей і підлітків, у яких предмет бажань часто буває настільки нереальним, що його недосяжність усвідомлюють навіть самі мрійники (по суті, мова йде про фантазії, мрії).
2. Тому потреби «**латентні**» (Д. А. Леонтьєв) або «**потенційні**» (В. С. Магун) є не що інше, як знання про ті потреби, які з'являються («знані потреби»).

ПРЯМЕ ЦИТУВАННЯ

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного розбору того чи іншого друкованого твору, слід наводити цитати. Академічний етикет, як вже сьогодні неодноразово зазначалося, вимагає точної репрезентації цитованого тексту, оскільки найменше скорочення може не лише спотворити зміст, який був закладений у текст автором, але й бути кваліфікованим як плагіат.

Загальні вимоги до цитування

1. Текст цитати береться в лапки й наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання.
2. Цитування повинно бути без перекручувань думки автора.
3. При цитуванні кожна цитата повинна супроводжуватися посиланням на джерело, бібліографічний опис якого наводиться згідно з вимогами до оформлення списку використаних джерел.

Якісні та кількісні характеристики цитат

Дослівне викладення цитат є «козирем» наукового огляду, але їх застосування в роботі повинно бути обґрунтованим. Особливу увагу треба приділити кількості, обсягу та науковій значущості наведених цитат.

Надто велика кількість прямих цитат на кожній сторінці, слідування цитат одна за одною без належного наукового аналізу створює (найчастіше, виправдано) враження несаможитності всієї роботи в цілому.

Увага! Не рекомендується починати абзаци з цитати, а також вміщувати одну цитату одразу після іншої.

Цитування не обов'язково має бути прямим.

Пряма цитата необхідна там, де важливо все сказане автором аж до інтонаційних нюансів і стилю:

- коли в цитованому джерелі представлений оригінальний погляд на питання, міститься широке визначення, авторське трактування предмета дослідження;
- коли використовується поширена цитата на підтвердження особистих висловлювань;
- коли позиція автора піддається критиці або повністю наводяться найбільш характерні і вразливі місця його творів;
- коли аналізується сам текст, особливості авторського стилю (наприклад, у літературознавчих і філологічних роботах).

В інших випадках цитування може бути непрямым, тобто близьким до тексту переказом думок автора.

Увага! Слід уникати цитат, авторство яких є неперевіреною, або в яких містяться загальновизнані або банальні твердження.

При використанні в роботі дослівних цитат слід звертати особливу увагу на обсяг цитованого тексту. Розмір цитати не повинен бути великим – передбачається, що цитований текст являє собою компактний виклад, короткий, але при цьому інформативний фрагмент тексту. Стислість цитати досягається за рахунок ретельного відбору в тексті першоджерела найбільш характерних і яскравих авторських висловлювань, а також за рахунок скорочення цитованих фрагментів.

Увага! Прийнято вважати, що в наукових текстах цитати не повинні перевищувати 25% загального обсягу роботи.

Вважається, що цитата, довша, ніж пів сторінки, не є нормою. Краще відправити її цілком у додаток, а в тексті розділів цитувати тільки окремі фрази.

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ЦИТАТ

Ці правила прийняті в українській мові і закріплені в правописі.

1. Весь цитований текст береться в лапки. При цьому лапки ставляться тільки на початку і в кінці цитати, незалежно від того, якого розміру цитата, і скільки в ній речень або абзаців.
2. Поділ на абзаци в цитованому тексті зберігається і в цитаті, за винятком невеликих фрагментів тексту, що мають початок в одному абзаці і закінчення в другому.
3. В оформленні цитат слід застосовувати той же вид лапок, який використовується у всьому тексті. Прийнятими для наукових документів лапками є **ялиночки** (« »).
4. Якщо в цитованому фрагменті частину тексту необхідно взяти в лапки, зображення лапок повинно бути відмінним від зображення зовнішніх лапок. У якості внутрішніх лапок прийнято вживати **лапки** (“ ”).

Цитування частини речення (фрагмента речення)

Прописні і малі літери в цитатах. Згідно з правилами написання великих і малих літер у цитатах, цитату починають з прописної (ВЕЛИКОЇ) літери в таких випадках:

- 1) коли цитатою починається речення, навіть якщо в ній опущені початкові слова і вона відкривається трьома крапками.

Наприклад:

*«...**Будь-яка** мовна одиниця у певному контексті може набувати внутрішньої чи зовнішньої експресивності...»;*

- 2) коли цитата стоїть після слів, які вводять її в текст, з двокрапкою, яка є початком речення.

Наприклад:

*Автор зазначає: «**Термін** “експресивність мовлення” ширший, ніж поняття “експресивні мовні засоби”, оскільки залучає до свого складу, крім мовних засобів, прийоми створення експресивності».*

- 3) коли цитата стоїть після слів, які вводять її в текст, з двокрапкою, яка починається власним іменем.

Наприклад:

*Автор зазначає: «**А. Кожин** систему експресивних мовних елементів називає “стилістикою ресурсів”».*

Вимоги до пунктуаційного оформлення цитат

Усі знаки пунктуації всередині цитати повинні в точності відтворювати авторську пунктуацію.

1. Якщо цитата завершує речення, крапка ставиться після того, як закриються лапки.

Наприклад:

Автор зазначає: «Словосполучення у мовленні – це різні за лінійною глибиною етапи об'єднання слів відповідно до поставленого комунікативного завдання і модельовані на основі наявних у конкретній мові словосполучних зразків».

2. Якщо цитований вислів являє собою авторське питання або вигук, знак питання або знак оклику, поставлений автором, залишається всередині лапок.

Наприклад:

В. Дрозд пише: «Але хто з нас не любить милуватися своєю тінню в очах ближнього?»

Цитування за вторинними джерелами

У науці частими є випадки, коли вторинні джерела (навчальні видання, популярна література) являють собою компілятивні роботи, автори яких не завжди суворо дотримуються правил цитування (найчастіше це дозволяє формат таких видань). Процитувавши у своїй науковій роботі вторинне джерело без уточнення авторства наведених у ньому тверджень, ми ризикуємо продовжити ланцюжок плагіату і серйозно дискредитувати себе в очах колег.

Цитування по цитаті

Усі цитати, що наводяться в науковій роботі, повинні бути самостійно перевірені за першоджерелами. При посиланні на принципово важливу для роботи інформацію доцільно також перевіряти цю інформацію по першоджерелу, навіть якщо це не дослівна цитата. Така перевірка дозволить уникнути дублювання можливих помилок, допущених іншими авторами при цитуванні першоджерела, а також дозволить упевнитися в правильності розуміння первісної авторської позиції і точності трактування цитованих слів.

Увага! Самостійне ознайомлення з цитованими текстами є також найважливішою вимогою наукової етики: наводити як цитату першого порядку можна лише ті тексти, з якими автор знайомий особисто. В іншому випадку таке цитування вважається плагіатом (не посилаючись на вторинне джерело цитати, автор роботи тим самим присвоює результат дослідницької та аналітичної роботи іншої людини).

Незважаючи на обмеження цитування по цитаті, бувають випадки, коли таке цитування все ж виправдано.

Наприклад:

1. Першоджерело безповоротно загублене.
2. Першоджерело недоступне або його пошук утруднений з об'єктивних причин (наприклад, знаходиться в закритих бібліотеках).
3. Цитований текст став відомий за записами слів автора в спогадах іншої особи.
4. Першоджерело написано рідкісною мовою, недоступною для перекладу автору роботи.
5. Цитата знайдена в результаті архівного або літературного пошуку автора вторинного джерела.

Увага! Під час цитування тексту за вторинним джерелом необхідно вказувати не тільки джерело оригінального тексту, але й джерело, з якого взята цитата.

Іноді при цитуванні за вторинними джерелами посилання оформляють з використанням слів «Цит. по:», «Цит. за кн.:», «Цит. за ст.:». Проте рекомендується згадувати джерело оригінального тексту і джерело, з якого був узятий цей текст, у вступних словах до наведеної цитати. При цьому у списку використаних джерел посилання дається на вторинне джерело, у якому була знайдена цитата.

Наприклад:

*Для підтвердження думки про важливість цього шляху розповсюдження інформації **Московічі звертається до роботи П. Бергера і Т. Лукмана «Соціальне конструювання реальності» (...) і цитує з неї наступний вислів: «Найважливішим засобом підтримки реальності є розмовне спілкування. Можна розглядати повсякденне життя індивіда в термінах безперервної роботи апарату розмовного спілкування, який постійно підтримує, видозмінює і реконструює його суб'єктивну реальність».***

Цитування джерел іноземною мовою

Наявність у науковій роботі посилань на роботи іноземних авторів показують рівень теоретичної розробки проблеми, свідчать про дослідницьку активність науковця. У більшості випадків використання іноземних джерел є обов'язковою вимогою для сучасної наукової роботи.

Ознайомлення з останніми світовими досягненнями в досліджуваній області не тільки є запорукою створення актуальної наукової роботи, але й дозволяє нам долучитися до світового наукового діалогу, познайомитися з сучасними науковими дослідженнями і, можливо, знайти колег-однодумців.

У той же час, на практиці посилання на роботи іноземних авторів часто наводяться за вторинними джерелами або переказаними виданнями.

Багато в чому така практика обумовлена непевністю в правильності цитування іноземних джерел.

Для того, щоб зменшити цю невпевненість, нагадаємо основні правила, яких слід дотримуватися при цитуванні робіт іноземною мовою та посиланнях на зарубіжних авторів.

Згадка іноземних прізвищ та ініціалів

Прізвища іноземних авторів наводяться тією мовою, якою написана наукова робота. Поруч в дужках наводиться оригінальне написання прізвища та ініціалів. У разі, якщо в роботі дається посилання на широко відомого у вітчизняній науці іноземного автора, додаткового написання оригінального імені не потрібно.

Наприклад:

1. *Одне з найбільш цікавих психологічних втілень ідеї усвідомлення – теорія потреб С. Мадді (S. Maddi) [40], який виділяє поряд з біологічними і соціальними потребами групу так званих психологічних потреб – потреби в уяві, судженні і символізації.*

2. *Крайніми варіантами «жорсткого детермінізму» вважаються психоаналіз*

3. Фрейда.

Для коректного вживання прізвищ та ініціалів зарубіжних авторів слід перевірити традицію їх перекладу на українську мову, звернувшись до україномовних публікацій близької тематики. У разі, якщо прізвища авторів раніше не згадувалися в україномовних джерелах, слід запропонувати авторську транслітерацію прізвища та ініціалів, бажано, вироблену за правилами транслітерації іноземних прізвищ.

Увага! У списку використаних джерел назви іноземних публікацій, прізвища, ініціали авторів та решта бібліографічної інформації вказуються мовою оригіналу.

Цитування іноземних термінів

Іноземні терміни, процитовані в науковій роботі, наводяться в перекладі на мову роботи. При перекладі іноземних термінів спочатку слід перевірити традицію їх перекладу в україномовних публікаціях. Якщо переклад не знайдений або здається автору роботи неточним, він може запропонувати свій варіант перекладу (при цьому обов'язково згадати про традиції перекладу цього терміну в україномовних дослідженнях і аргументувати авторську версію перекладу).

У разі, якщо спеціальні терміни не є загальновідомими чи перекладаються автором роботи вперше, поряд з перекладом у дужках рекомендується наведення їх оригінального написання.

Увага! Для грамотного перекладу спеціальних термінів, представлених іноземною мовою, якою не володіє автор, рекомендується знайти анотацію джерела англійською мовою (анотації більшості сучасних іноземних наукових публікацій представлені в електронних базах даних).

Цитування фрагментів тексту іноземних джерел

При цитуванні фрагментів тексту іноземних джерел цитати слід наводити мовою основного тексту роботи в авторському перекладі. Якщо автор не впевнений у коректності перекладу, рекомендується використовувати парафраз.

При перекладі й цитуванні іноземних наукових робіт вкрай не рекомендується використання стандартних електронних засобів перекладу. Спеціальні соціологічні, політологічні, психологічні та філософські терміни і поняття слід перекладати з використанням спеціалізованих словників, а також зіставляти з традиціями перекладу, прийнятими у відповідній області гуманітарної науки.

У разі виникнення сумнівних ситуацій при перекладі прізвищ і термінів варто звернутися до спеціаліста з відповідної іноземної мови.

Самоцитування

У разі якщо робота спирається на більш ранні дослідження автора, результати яких були опубліковані, у роботі необхідно наводити посилання на ці роботи. Посилання на власні роботи та перерахування їх у списку використаних джерел є широко поширеною практикою. Це дозволяє уникнути самоплагіату, дублювання опублікованої раніше інформації, а також дозволяє направити зацікавленого читача на ознайомлення з іншими роботами автора.

Самоцитування, як і цитування інших авторів, повинно бути обґрунтованим і відповідати тематиці і завданням наукової роботи

Посилання на вітчизняні видання до початку XX ст.

Посилання на вітчизняні видання до початку XX ст., опубліковані за старою орфографією вийшли з вживання, нові даються відповідно з сучасними правилами орфографії і пунктуації з заміною тих літер, що вийшли з вживання, сучасними. Цитати з таких видань також даються відповідно з сучасними правилами орфографії і пунктуації, якщо цілі і завдання роботи не вимагають збереження особливостей цитованого тексту, що повинно обговорюватися автором роботи.

Посилання на неопубліковані документи

Посилання на неопубліковані документи даються із зазначенням місця зберігання документа, номера фонду та його назви, номери опису, номера справи, номерів аркушів.

Цитування особистої бесіди

Іноді цитований матеріал являє собою неопубліковане усне повідомлення. У таких випадках в тексті роботи оговорюється, що матеріал взято з особистої бесіди, вказується автор висловлювання та дата бесіди.

Наприклад:

«Лев Семенович завжди відповідав на листи, вникаючи в долю і роботу кожного зі своїх учнів» (З бесіди з Н. Г. Морозової, що відбулася 11.11.1988 р. (сімейний архів Л. С. Виготського)).

Цитування інформації із закритих документів

Посилання у відкритій формі на службові документи та публікації з грифами «секретно» заборонені.

Згідно зі ст. 21 Закону України «Про інформацію», користувач інформації має право забезпечувати збереження інформації, поширення та (або) надання якої обмежене, і не передавати її повністю або частково третім особам без згоди власника інформації.

Цитування законодавчих і відомчих актів

Законодавчі та відомчі акти цитуються за офіційним виданням, не рекомендується цитування за вторинними джерелами.

Увага! При цитуванні законодавчих і відомчих актів впевніться, що цитування проводиться за останніми оновленнями на момент написання роботи.

Цитування творів художньої літератури

Цитування класичних творів художньої літератури здійснюється за найбільш авторитетним виданням зібрання творів, повних зібрань творів, у яких вміщена наукова публікація художніх творів. У разі необхідності, що обумовлена темою письмової роботи (наприклад, у публікаціях від видання до видання автором змінювався текст твору, а в збірниках творів не всі варіанти тексту наведено), можна використовувати перші (прижиттєві) публікації таких творів.

Цитування віршів

Цитування віршів також має свої особливості: рядки вірша бажано розташовувати так, як вони розташовані в академічному або іншому авторитетному виданні.

Наприклад:

Гарною ілюстрацією до сказаного може послужити віршована мініатюра «Отчего» М. Ю. Лермонтова.

*Мне грустно, потому что я тебя люблю,
И знаю: молодость цветущую твою
Не пощадит молвы коварное, гоненье.
За каждый светлый день иль сладкое мгновенье
Слезами и тоской заплатишь ты судьбе.
Мне грустно... потому что весело тебе.*

Якщо необхідно процитувати один або два рядки вірша, вони наводяться всередині тексту, беруться в лапки й оформляються за загальними правилами цитування.

Наприклад:

В. С. Дерябін (1974) говорить про внутрішню незалежність від волі людини сили, рушійній до об'єкта, Н. Д. Левітів (1964) – про мимовільний або не зовсім довільний стан, коли людина відчуває себе як би прикутою до предмету («Неволью к этим грустным берегам меня влечет неведомая сила», – писав О. С. Пушкін; або у вірші «Звуки» у О. М. Плещеева: «И мнится мне, что слышу я знакомый голос, сердцу милый; бывало, он влечет меня к себе какой-то чудной силой»).

Зміна тексту, коментарі та скорочення в цитатах

Незважаючи на суворе правило дотримання дослівності при цитуванні фрагментів чужого тексту, у деяких випадках допускається зміна тексту цитати.

Випадки, у яких допускається зміна тексту цитати

1. При модернізації орфографії і пунктуації текстів, виданих до початку ХХ століття.

2. При розгортанні скорочених слів тексту в повний вигляд. При цьому частина слова, яка доповнюється автором роботи, береться в квадратні дужки. Розгортання доцільно тільки в тому випадку, якщо розуміння цитати може бути ускладнене.

*Наприклад: Тобто у всякому дослідженні повинно бути ясно, яку **теорет[ичну]** проблему воно вирішує, що дає **к[ультурній] п[сихоло]гії**. (Фраза з листа О. М. Леонтьєва Л. С. Виготському, наведеного в статті О. О. Леонтьєва).*

3. При зміні відмінка слів в цитаті в разі підпорядкування цитати синтаксичному строю фрази, у яку вони включені.

Наприклад:

Уривок оригінального тексту: Основний напрямок активності суб'єкта по лінії мотиваційного самовизначення полягає в інтеграції, внутрішньому узгодженні мотиваційної сфери, усуненні в ній суперечностей, а також перевірці можливості і доцільності формулювання життєвих цілей.

Цитата уривку в роботі: Розглядаючи питання мотиваційного самовизначення особистості, В. Вілюнас відзначає, що активність суб'єкта в цьому напрямку включає «інтеграцію, внутрішнє узгодження мотиваційної сфери, усунення в ній суперечностей, а також перевірку можливості і доцільності формулюються життєвих цілей» [8, с. 201].

4. При позначенні знайдених помилок і помилок у тексті цитованого документу. У цьому випадку помилки, допущені автором цитати, не виправляються, але після помилки ставиться знак питання в круглих дужках (?) або правильно написане слово в квадратних дужках.

5. При скороченні цитати, пропуску окремих слів і виразів.

Оформлення пропусків в цитатах

Пропуски слів у цитатах можливі у тих випадках, коли певна інформація не несе важливого смислового навантаження, а також у тих випадках, коли в роботі потрібно процитувати лише частину висловлювання, що знаходиться в глибині цитованого речення. При дослівному цитуванні пропуск окремих слів, речень, абзаців допускається лише в тому разі, коли скорочення цитати не веде до спотворення сенсу використаного тексту.

Увага! Скорочувати цитату, не виявляючи скорочення відповідними знаками, не дозволяється.

Пропуск на початку, всередині, кінці цитати позначається трьома крапками. При пропуску одного або декількох речень три крапки треба брати в кутові дужки <...>.

Наприклад:

Незважаючи на те, що ці дослідження мають солідну історію, «... дослідники ще не можуть однозначно відповісти на питання, що вони вважають справедливим, а що ні. <...> Але вони здатні отримувати й обґрунтовувати дані, що стосуються уявлень і емоційних реакцій людей, пов'язаних з питаннями справедливості».

Оформлення коментарів і виділень в цитатах

Самостійне додавання коментарів і виділень в цитатах можливе в тих випадках, коли необхідно акцентувати увагу на окремому фрагменті, пояснити текст цитати або висловити особисту позицію відносно окремих цитованих слів.

Так, для вираження ставлення автора роботи до окремих слів або словосполучень в дослівно цитованому тексті використовуються знак оклику або знак питання, вони поміщаються в круглі дужки після фрагменту цитати, до якого відноситься зауваження.

Увага! Знак питання (?) зазвичай має негативне забарвлення, а знак (!) – позитивне.

Наприклад:

1. Згідно Г. Х. Шінгаровій, емоції є формою «віддзеркалення дійсності, сутність (!) якої полягає в саморегуляції функцій організму, відповідно до вимог умов зовнішнього світу».
2. «Жінки відрізняються від чоловіків, їм не властивий інтелект (?)» – робить несподіваний висновок автор.

Оформлення смислового виділення фрагментів цитати. Смислове виділення фрагментів тексту дозволяє привернути увагу читача до окремих частин, де наводяться цитати, підкреслити важливість окремих слів або словосполучень для розуміння авторської позиції. Для смислового виділення в цитаті окремих слів і словосполучень автор може використовувати спеціальні можливості текстового редактора (підкреслення, розрядку, курсив, напівжирний шрифт).

Увага! У випадку смислового виділення після виділених слів в круглих дужках вказується вид виділення, ставиться тире і вказуються ініціали імені та прізвища автора виділення.

Наприклад:

Як писав М.М. Бахтін, «одна справа активність відносно мертвої речі, безмовного матеріалу, *який можна ліпити і формувати як завгодно*, та інше активність у відношенні чужого живого і повноправного свідомості (**курсив наш. – В. К.)**».

Оформлення авторських коментарів до цитат. Додавання авторських коментарів і пояснень до цитат буває необхідним для точного розуміння читачем тексту цитати. Пояснення дозволяють ввести читача в контекст авторського висловлювання в разі, якщо цитується неповний уривок тексту і можливі різночитання.

Увага! Коментарі беруться в круглі дужки, і після них ставиться тире та ініціали автора коментарю.

Наприклад:

*З цього приводу А. Ф. Лазурський писав: «Спроба точно порахувати число мотивів (читай: **мотиваторів** – Є. І.), що діють у кожному даному випадку, заздалегідь повинна бути признана неспроможною».*

Дякую за увагу!
Питання та пропозиції
evseeva@i.ua